

Сергій Полтавець

ГЕОПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА У ПРОГРАМАХ «КОЗАЦЬКИХ» ПАРТІЙ УКРАЇНИ

У статті розглядаються геополітичні пріоритети, представлені у програмах сучасних українських «козацьких» партій. Ключові слова: геополітика, «козацька» партія, європейський вектор політики

Sergiy Poltavets. A geopolitical component in programs of "Cossack" parties of Ukraine. In article geopolitical priorities presented in programs of modern Ukrainian "Cossack" parties are considered. Keywords: geopolitics, "Cossack" party, the European vector of a policy.

Варто зауважити, що вибір тематики для статті не був випадковим. Про місце та роль козацтва як явища у вітчизняній політичній історії написано тисячі наукових, науково-популярних, публіцистичних та художніх творів. Феномен «козацтва» для вітчизняної політики – не тільки привід для розмов з нагоди якогось чергового ювілею, це ще й можливість звернути увагу виборця на питання, які не втрачають своєї актуальності за будь-яких кардинальних змін та трансформацій політичного режиму, форми правління чи політичної системи загалом. Пояснення такої популярності досить просте і на перший погляд лежить на поверхні. Починаючи з часу зародження козацтва як явища наприкінці XVI ст. аж до ліквідації Запорозької Січі у 1775 р. та реорганізації городових козаків у карабінерські полки регулярної царської армії в 1783 – 1784 рр., для політиків спочатку Речі Посполитої, а пізніше й імперської Росії було зрозумілим, що «...Запорозька Січ, яка здавна була символом свободи і незалежності, й надалі залишатиметься гальванізатором соціальних виступів українських селян» [1, с. 14].

Своєрідного продовження та відродження набрало козацтво під час Української революції 1917 – 1920 рр. «Уже в березні 1917 р. у містах і селах України з'являється чимало громадських організацій і товариств, які кількісно зростають з кожним наступним днем і місяцем революції. Частково вони були створені за ініціативою і за підтримки управлінських структур Тимчасового уряду та Центральної Ради. Але були й такі, що виникали цілком самостійно, без підказки органів державної влади або політичних партій. До таких належить і Вільне козацтво – своєрідна українська воєнізована громадська організація, коріння якої лежали у збудженому революцією селянському середовищі» [2, с. 20]. Як видно з вище наведених цитат і В. Смолія, і В. Лободаєва, виникнення козацтва пов'язують з селянським середовищем. Це суттєвий і досить показовий момент, на який ми звернемо увагу нижче, коли будемо аналізувати джерела виникнення «козацьких» організацій у сучасній Україні. Отже «феномену козацтва» від зародження до початку ХХ ст., з нашого погляду, притаманні такі риси: тяглість державотворчих традицій; прагнення до максимальної свободи волі, котра часто межує з охлократичними проявами; пов'язана з цим «отаманщина» (тут ми маємо на увазі прагнення багатьох козацьких ватажків стати «першим серед рівних». З нашого погляду, саме остання тенденція стала чи не головною причиною всіх поразок у змаганнях за Українську державу); прагнення козацького загалу зробити своїх провідників слухняним інструментом у його руках; відсутність яскравих лідерських якостей у переважній більшості козацьких вождів, за невеликими винятками, як-то: П. Сагайдачний, Б. Хмельницький, П. Дорошенко, І. Мазепа, з певними застереженнями П. Скоропадський; вплив геополітичного чинника на політичну діяльність козацтва як самостійного суб'єкта міжнародної політики, тобто орієнтація як козацької еліти, так і рядового козацтва на підтримку різних окремих держав та об'єднань держав як потенційних союзників у боротьбі за самостійність і натомість часто безпідставне ігнорування внутрішніх резервів українського суспільства.

Аксіоматичною є теза про те, що «економічна» та «соціальна» складові внутрішньої політики українського уряду мають пріоритетне значення. В період економічної нестабільності у глобальних, світових масштабах політичні еліти намагаються сконцентрувати увагу потенційного виборця саме

на проблемах «внутрішнього» характеру. Водночас риторика політичних діячів та партій, які вони представляють у період передвиборчих перегонів, суттєво змінюється. Не маючи можливості аргументовано довести свої успіхи у подоланні внутрішніх економічних та соціальних проблем, як провладні, так і опозиційні політичні партії звертають увагу виборця на зовнішньополітичні наявні та «потенційні загрози» та можливі конфліктні ситуації. При цьому вони намагаються досягти суттєвого збільшення кількості своїх прихильників за рахунок ескалації тієї чи іншої «актуальної» теми. Геополітика як складова частина вітчизняної політичної риторики, особливо в сучасних умовах, має визначальне значення.

В історичному плані становлення «геополітики» пов'язане з дослідженнями ролі географічного фактора в суспільному житті, йдеться перш за все про концепції географічного детермінізму. Розуміючи людську діяльність як простий процес механічного впливу діяльності людини на оточуюче середовище, чи не вперше в історії політичних вчень ці питання зацікавили Ш. Л. Монтеск'є. «В XIX ст. К. Ріттер, Г. Т. Бокль, В. Кузен, Ж. Ренан, І.А. Тен, Л. І. Мечников звертаються до досліджень ролі географічного середовища у формуванні первинних форм цивілізації... Розглядалися особливості впливу клімату, ґрунту, корисних копалин, флори, фауни, сонячної активності на диференціацію господарської діяльності, темпи розвитку виробничих сил, тенденції розвитку культурного життя, типи соціальної організації та особливості політичного устрою» [3, с. 58]. Німецький вчений Ф. Ратцель, якого вважають засновником «політичної географії», аналізував політику будь-якої держави, враховуючи перш за все її географічне положення. Шведський дослідник Р. Челлен уперше застосував поняття «геополітика», яке він визначав як: «науку про Державу як географічний організм, втілений у просторі» [4 с. 39]. У вітчизняному науковому просторі найбільш званою залишається постать українського вченого С. Рудницького, який вважається засновником української політичної географії. У своїх роботах: «Українська справа зі становища політичної географії», «Україна і великодержави» він обґрунтовував необхідність утворення української національної держави як єдиного способу уникнути конфліктів у південно-східній частині Європи.

У програмах будь-якої з політичних партій, до якого б спектра ми їх не відносили б, завжди присутній розділ,

який за тематикою або повністю присвячений геополітичним проблемам, або частина програми, яка так чи інакше до них дотична. І якщо партії, які тільки намагаються прийти до влади в країні, свою геополітичну стратегію фіксують у вигляді декларативних заяв, то владна партія реалізовує геополітичні проекти на міждержавному рівні.

Загалом ті частини програм козацьких партій, які присвячені сфері зовнішньої політики зокрема, та геополітики в цілому, не дуже розгорнуті. Причин цьому, на нашу думку, декілька. По-перше, у програмах цих партій досить широко представлені та змістовно наповнені ті розділи, які присвячені «козацькій» тематиці, а саме: історії козацьких традицій, їх зв'язку з культурою народу в цілому та політичною культурою зокрема, зв'язку духовності та патріотизму і т. п. По-друге, загальна риторика програм переважної більшості вітчизняних політичних партій присвячена проблемам внутрішнього життя країни, їх соціальній та економічній складовим та шляхам їх розв'язання.

Так, наприклад, у програмі партії «Євротурбота», створеній у 2006 р., яка у лютому 2010 р. змінила назву на: «Козацька слава» сказано: «Прошло вісімнадцять років незалежності України, а ніхто не знає, який вектор розвитку держави взяти за основу – західний, східний, а чи, так званий, багатовекторний спосіб розвитку. Історично сформований ареал, в якому мешкають народи Росії, України й Білорусі, склався об'єктивно. Свідомість цих народів вмістила загальнолюдські закони розвитку й породила глибоку віру в істинність і непорушність таких високих духовних ознак, як добросердність, справедливість, працелюбство, відповідальність, мудрість, братерство, взаємодопомога, співробітництво й безкорисливість. Історична пам'ять наших народів знає й зберігає ці світоглядні принципи людських взаємовідносин. Це – історична реальність, з якою всім нам, мешканцям України, потрібно рахуватися» [5]. Як бачимо, геополітичні пріоритети прихильників партії «Євротурбота» визначалися «історично сформованим ареалом», при цьому аргументація, що пропонувалася, мала вибіркового характеру. І попри те, що мова йшла про невизначеність «вектора розвитку держави», кордони ареалу чітко окреслені: Росія, Україна й Білорусь. Після того, як черговий з'їзд політичної партії «Євротурбота» прийняв рішення про зміну назви партії, «оскільки ідеологія українського козацтва, за період спільної агітацій-

ної роботи членів Партії і членів громадських організацій козаків, стала близькою і опанувала більшістю членів Партії «Євротурбота» то і надійшла пропозиція від членів Партії «Євротурбота» – змінити ідеологічне спрямування діяльності та Статут і Програму Політичної партії «Євротурбота» у бік розвитку ідеології українського козацтва в значенні європейських понять на самоідентифікацію етносів через історичні витоки їх формування... Партія прийме набагато більший представницький характер з вливанням до її лав українських козаків і цінителів української православної Віри та Культури» [6] геополітичні пріоритети партії дещо змінилися. У оновленій програмі політичної партії «Козацька слава» йдеться: «Політична партія «Козацька слава» (надалі – Партія) – це партія, яка на добровільних засадах об'єднує громадян України – прихильників Європейського шляху розвитку України в співдружності з Росією на основі кращих досягнень світового досвіду у сфері соціального захисту громадян з урахуванням відродження сутності козацтва (курсив мій – С. П.) як захисника українського народу і його православної канонічної віри, захисту інтересів громадян України та їх прав, згідно із Конституцією України, представництва громадян, що сповідують православну Віру і Козацьку Славу пращурів, в розбудові держави Україна через їх участь у формуванні влад. Основа демократичного розвитку України – використання передового європейського й світового досвіду розвитку демократії» [7]. Досить дивним у цьому контексті видається «європейський шлях розвитку України» з огляду на те, що, виходячи з геополітичних реалій, наша держава не може вибрати західний вектор розвитку і одночасно залишитись у «дружніх» стосунках з Росією. Це неможливо перш за все тому, що, з точки зору російських теоретиків, «Україна є сьогодні троянським конем в СНД, ...Велика Британія стала більш активно діяти в цій країні» [8, с. 501], «у відносинах між Москвою і Києвом повинен бути встановлений жорсткий пріоритет. Тільки спільна євразійська континентальна держава, тільки об'єднуюча універсальна московська ідея» [4, с. 801].

У програмі політичної партії «Партія козаків України» геополітичні пріоритети держави виписані більш чітко. У преамбулі програми йдеться про те, що Україна серед молодих незалежних держав, які утворилися на теренах колишньої комуністичної наддержави, «за своїми потенціальним

можливостями займала провідне місце як за економічним, так і за людським потенціалом. Розпочаті демократичні перетворення вселяли надію на те, що *згодом Україна перетвориться в одну з економічно розвинутих європейських країн*, (курсив мій – С. П.), в якій будуть забезпечені і захищені всі невід’ємні права громадян, створені необхідні умови для вільного розвитку кожної особистості, надані міцні державні гарантії соціально вразливим верствам населення, проведені ефективні заходи для виправлення поганого екологічного становища» [9]. «Ми створюємо політичну партію, яка обирає європейську орієнтацію України за умов збереження її державного суверенітету, політичної і економічної рівноправності з іншими державами. Ми будемо відстоювати таку зовнішню політику, за реалізації якої Україна стане рівним серед рівних членом міжнародного співтовариства» [9].

Як бачимо, й у програмі «Партії козаків України» геополітична складова все одно «губиться» за проблемами внутрішнього характеру. Можемо сказати, що це характерно для програм й інших політичних партій. Пояснюється така особливість просто. Актуалізовані невдалою соціально-економічною політикою українських урядів, з часу здобуття незалежності, проблеми повсякденного життя людей перебільшують за значущістю всі інші.

«Козацька Українська Партія» у своїй програмі серед головних завдань виділила, зокрема, такі: «відстоювати інтереси українського народу як найвищі пріоритети для внутрішньої і зовнішньої політики Української Держави; відстоювати соціально-справедливі, демократичні засади української державності, які б сприяли утвердженню непорушності та невід’ємності міжнародно визнаних прав людини» [10], при цьому для неї (партії) загальні ліберальні цінності «гуманізм», «демократія», «соціальна справедливість» важливіші за геополітичні стратегічні цілі України.

У програмних документах «Козацької Народної Партії» геополітична складова представлена окремими блоками «Зовнішня політика» і «Збройні сили України та її обороноздатність». У першому з названих блоків декларується необхідність розвивати «рівноправні та дружні відносини з усіма країнами, як зі Сходом, так із Заходом», «...нам особливо вигідна тісна співпраця з країнами СНД, особливо з Росією, Казахстаном, Білоруссю, з якими ми маємо історичну, генетичну та культурну спільність, та міцні економічні відно-

сини, що склалися ще з часів СРСР» [11]. Одночасно партія декларує свою прихильність до позаблокового статусу України, а у питаннях вирішення міжнародних конфліктів «головна роль повинна належати не військовим блокам окремих країн, а ООН» [11]. У програмі не сказано, як буде корелюватися «тісна співпраця з країнами СНД» та «позаблоковий статус» України. З нашого погляду, в тому формально біполярному політичному просторі, яким залишається світ це практично нездійсненно. На позаблоковий статус може розраховувати, наприклад, така країна, як Швейцарія, враховуючи її вагу в фінансовому світовому масштабі, або будь-яка країна, котра має статус ядерної держави і може самостійно впливати на політику «стримувань та противаг».

В іншому блоці програми партії «Збройні Сили України та її обороноздатність» піддається критиці система колективної безпеки, яка пропонується Україні від імені США та Великобританії. Автори програми наполягають на тому, що «нам потрібна міцна сучасна армія. Необхідно в рази збільшити фінансування для реформування Збройних Сил України..., відродити всю їх інфраструктуру» [11].

У преамбулі програми «Всеукраїнської Козацької Партії» досить помітно віддзеркалено тісне співробітництво з ВГО «Українським Реєстровим Козацтвом», яке очолює член-кореспондент НАН України А. Шевченко. Зовнішньополітична діяльність України бачиться авторам програми так: «У пошуках орієнтирів активної та ефективної зовнішньої політики України партія виходить з розуміння того, що Україна є невід'ємною частиною Європи і що основою архітектури сучасної системи європейської безпеки і співробітництва повинен бути єдиний європейський простір, вільний від ліній поділу і блокового протистояння. Вона повинна ґрунтуватися на принципах неподільної безпеки, її всеосяжного характеру, тісної взаємодії держав і міжнародних інститутів. Зважаючи на це, ВКП бачить зовнішню політику України на сучасному етапі збалансованою і багатовекторною, закликає до упередження спроб розігрування «української карти» політичними силами іноземних держав» [12]. У програмі цієї партії ми знаходимо схожі з програмами попередніх політичних партій підходи, а саме: пропонується багатовекторність, анонсується «повноправне входження України в європейську співдружність, глибока інтеграція Ук-

раїни в європейське політичне, економічне, культурне співробітництво, у розподіл праці» та, водночас, пропонується «формування нової системи рівноправних міжнародних відносин та економічного, політичного, культурного співробітництва між Україною і Росією, іншими державами, що суверенізувалися після розпаду СРСР» [12].

У програмі «Всеукраїнської Козацької Партії», в *єдиній* з проаналізованих нами, задеклароване прагнення сприяти «розвитку взаємовигідних відносин з країнами Азії, зокрема мусульманським світом, основою чого є як зацікавленість України в експорті промислової продукції, так і культурні та релігійні інтереси кримськотатарського народу, у належному представництві яких на міжнародному рівні не може не бути зацікавлена українська держава» [12].

В оборонній сфері партія «виступає за забезпечення національної безпеки України як шляхом включення її в міжнародну систему колективної безпеки і співробітництва, так і підтримки на належному рівні власного оборонного потенціалу» [12]. При цьому пропонується реформувати Збройні Сили України шляхом створення на їх основі компактної професійної армії забезпеченої найсучаснішими видами зброї. Загалом геополітичний блок програми «Всеукраїнської Козацької Партії», порівняно з іншими партійними програмами, найбільш розгорнутий та змістовний.

Вищевикладений матеріал дозволяє зробити такі висновки. Загалом програми всіх проаналізованих «козацьких» партій мають спільні риси. Всі вони у своїй змістовній частині видаються як звичайні обіцянки, мають декларативний характер, який багато в чому не підтверджений думкою фахівців у тій чи іншій галузі. Це повною мірою стосується тієї частини, яка цікавила безпосередньо нас, – геополітичної складової програм. Усі проаналізовані програми намагаються поєднати те, що ані в теорії, ані на практиці поєднати неможливо. Мова йде про спроби задовольнити всіх потенційних геополітичних партнерів, для чого в одній програмі одночасно декларуються «європейський шлях розвитку» і «поглиблення співпраці з Росією, Білоруссю, Казахстаном та іншими країнами СНД». Подібні декларації намагаються заховатися за «багатовекторністю» і т. інш. При цьому політичний досвід вчить, що якщо такі декларативні заяви спрацьовували, наприклад, в середині XVII століття, та й то завдяки геніальності Б. Хмельницького, який, за

спогадами сучасників, був «людиною з тисячею штук», то його наступникам вести таку тонку «політичну гру» не вдавалося. На початку ХХ століття діячі Української революції цього зробити теж не змогли. Інший елемент – це те, якими бачать політичні партії оборонну стратегію країни та майбутнє Збройних Сил України. Тільки в програмі «Всеукраїнської Козацької Партії», на наш погляд, мова йде про реальний стан речей та можливий вихід із ситуації: «створення компактною професійної армії» з сучасним озброєнням. У програмах інших політичних партій ідеться лише про втрачений військовий потенціал, економічні та соціальні можливості для розвитку країни, яких вона позбулася з розпадом СРСР.

Велика частина програм партій присвячена обґрунтуванню «позаблокового статусу» України, при цьому авторів програм найменше цікавлять економічні можливості бюджету країни для реалізації таких намірів. Обговорюючи це питання, треба враховувати також і те, що в існуванні «позаблокової України» не зацікавлена жодна з країн-сусідів нашої держави. Резюмуючи, зауважимо, що програми всіх без винятку політичних партій, які розглядалися нами, мають бути більш реалістичними, містити не наміри, а конкретний план дій партії у разі приходу до влади.

---

1. Історія українського козацтва: Нариси у 2 т. / Редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т. 1. – 800 с.: іл. – Бібліогр.: 690 – 781.

2. Лободаєв В. М. РЕВОЛЮЦІЙНА СТИХІЯ. Вільнокозацький рух в Україні 1917 – 1918 рр.: Наукове видання. – Київ: Темпора, 2010. – 672 с.: іл.

3. Политология: Энциклопедический словарь / Общ. ред. и сост.: Ю. И. Аверьянов. – М.: Изд-во Моск. коммерч. ун-та. 1993. – 431 с.

4. Цит. за: Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслишь Пространством. – Изд. 4-е. – Москва: «АРКТОГЕЯ-центр», 2000 – 928 с.

5. Програма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://euroturbota.org.ua/partiya/programma_partii/

6. Витяг з протоколу І з'їзду Політичної партії "Євротурбота" // Поточний архів Міністерства юстиції України. – Реєстраційна справа 137-п.п

7. Програма Політичної партії «Козацька слава» // Поточний архів Міністерства юстиції України. – Реєстраційна справа 137-п.п.

8. Панарин И. Н. Информационная война и геополитика. – М.: Поколение, 2006. – 560 с.

9. Програма політичної партії «Партія козаків України» // Поточний архів Міністерства юстиції України. – Реєстраційна справа 150-п. п.

10. Програма політичної партії «Козацька українська партія» // Поточний архів Міністерства юстиції України. – Реєстраційна справа 151-п.п.

11. Програма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cossacks-uan.net/kozatskaya-narodnaya-partiya/programma-knp.html>

12. Програма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ucp.org.ua/docs/program_u.php